

УДК 51(091)

МАТЕМАТИЧНА ХІМІЯ

Студ. М.Е. Попова, гр. БХФск-16

Науковий керівник доц. О.Б. Нестеренко

Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Мета: Розкрити особливості та тенденції інтеграції наук математики та хімії на основі тісного взаємозв'язку математичного і хімічного знання.

Завдання: Висвітлити можливості використання математичного апарату при вирішенні різних хімічних задач.

Об'єкт дослідження. Роль математики як найважливішого інструменту хімічної науки.

Методи та засоби дослідження. Огляд та аналіз літературних джерел для визначення ролі математичних методів розв'язання проблем і задач хімії.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Висвітлено застосування математичних методів та розвиток нових математичних підходів, які дозволяють проникнути в суть або вирішити проблеми хімії.

Результати дослідження.

Однією з найхарактерніших особливостей сучасної науки є все більша її математизація. Це показник ступеня розвитку науки, глибини і обґрунтованості її законів, переходу від здогадів до наукового передбачення.

Сучасний хімік – технолог у своїй практичній роботі повсякденно використовує величезний апарат всіх розділів вищої математики. Роль математики як найважливішого інструменту хімії особливо зросла з розвитком фізичної хімії, хімічної термодинаміки і кінематики, теорії розрахунків хімічної апаратури та інших нових галузей хімічної науки.

Математика для хіміків - це, в першу чергу, корисний інструмент розв'язання багатьох хімічних задач. Дуже важко знайти розділ математики, який зовсім не використовується в хімії. Функціональний аналіз і теорія груп широко застосовуються в квантовій хімії, теорія ймовірностей становить основу статистичної термодинаміки, теорія графів використовується в органічній хімії для передбачення властивостей складних органічних молекул, диференціальні рівняння - основний інструмент хімічної кінетики, методи топології і диференціальної геометрії застосовуються в хімічній термодинаміці. Вираз «математична хімія» міцно увійшов в лексику хіміків. Багато статей в серйозних хімічних журналах не містять жодної хімічної формули, зате рясніють математичними рівняннями.

Багато фізичних величин, які використовуються для опису хімічних речовин і реакцій, можуть приймати тільки невід'ємні значення: маса, об'єм, концентрація, швидкість реакції та ін. Хімікам часто доводиться вирішувати завдання на розрахунок складу рівноважної суміші. У них виникають поліноміальні рівняння щодо частки перетворення вихідних речовин у продуктах. Згідно з основною теоремою алгебри поліном n -го степеня має рівно n коренів, серед яких можуть бути і комплексні. Однак у всіх рівняннях, що виникають в хімії, лише один корінь має хімічний сенс.

Розстановка коефіцієнтів у рівняннях хімічних реакцій завдає чимало клопоту. Якщо ж до вирішення цієї проблеми застосувати математичні знання і скласти алгоритм, заснований на розв'язанні системи рівнянь, то послідовне його виконання дозволить розставляти коефіцієнти в хімічних рівняннях будь-якої складності.

Наведемо цей алгоритм:

- Позначаємо невідомі коефіцієнти через $x, y, z, \dots$

- Складаємо рівняння, які визначають кількість атомів кожного хімічного елемента, що входить до складу реагуючих речовин до і після реакції. Для цього перемножимо відповідні коефіцієнти і індекси.
- Вибираємо змінну, яка в отриманій системі приймає найменше значення, і прирівнюємо її до одиниці.
- Обчислюємо значення інших змінних. Якщо хоча б одне з отриманих значень виявиться дробовим, необхідно повернутися до попереднього пункту і збільшити значення обраної змінної на одиницю.

Розрахунок буде закінчений, якщо всі отримані значення коефіцієнтів - цілі числа.

Симетрія – одне з основних понять в сучасній науці і є дуже поширеним явищем в хімії: практично всі відомі молекули або самі мають симетрією якого-небудь роду, або містять симетричні фрагменти. У хімії важче виявити несиметричну молекулу, ніж симетричну.

Хімія вивчає властивості речовин та їх залежність від умов – температури, тиску, концентрації. Тому хімікам доводиться досліджувати функції однієї або кількох змінних. Як відомо, основний спосіб дослідження функції – аналіз її похідної. Деякі закони хімії мають справу з похідними та встановлюють правила, за якими можна розрахувати похідні і знайти шукані функції. У першу чергу це стосується хімічної кінетики – науки про швидкості і механізми хімічних реакцій. Швидкість хімічної реакції показує, наскільки швидко збільшується кількість продуктів реакції і зменшується кількість вихідних речовин (реагентів). Вона зазвичай визначається як похідна від концентрації продуктів по часу.

Теорія стійкості диференціальних рівнянь – одна з тих областей математики, на які хімія справила значний вплив. Багато хімічних реакцій виявляють кінетичну нестійкість. При одних умовах – концентрації і температури вони протікають в стійкому режимі, при інших – переходять у коливальний режим, а в деяких випадках демонструють хаотичну поведінку. Досліджуючи механізми подібних реакцій, хіміки, а за ними і математики дізналися про різноманітну поведінку розв'язків диференціальних рівнянь та їх залежності від параметрів рівняння. Всі нестійкі хімічні реакції включають автокатолітичні стадії. У них продукт реакції сам є каталізатором: чим більше утворюється продукту, тим швидше йде реакція.

Вивчення зв'язку властивостей речовин з їх будовою – одна з основних задач хімії. Ідея про те, що порядок з'єднання атомів має ключове значення для властивостей речовини, лягла в основу вистави молекул за допомогою графів, в яких атоми відіграють роль вершин, а хімічні зв'язки між ними – ребер, що з'єднують вершини. У графічному представленні довжини зв'язків та кути між ними ігноруються.

Основна сфера інтересів - математичне моделювання гіпотетично можливих фізико-хімічних і хімічних явищ і процесів, а також їх залежність від властивостей атомів і структури молекул. Критерієм істини в математичній хімії є математичне доведення, обчислювальний експеримент і порівняння результатів з експериментальними даними. У математичній хімії розробляють нові програми математичних методів в хімії. Історія науки свідчить про те, що на границях різних областей знань можуть відбуватися дуже цікаві події. І, хоча хіміки і математики мислять зовсім по-різному, ті випадки, коли їм вдається взаємодіяти, призводять до появи красивих і нетривіальних результатів і сприяють збагаченню обох наук.

Висновки. Висвітлено тісний зв'язок математики і хімії. Математика все ширше впроваджується в хімічну практику — математичний аналіз стає невід'ємним засобом хімічної науки і техніки.

Ключові слова. Математика і хімія, математичні методи в задачах хімії, математична хімія.